

התמונות ומקומן

לשקל את דרכי השילוב של התמונה לפני הסיפור, במהלכו ואחריו. תצלומי הראליה והאמנות המצרית הכלולים בערכה מיועדים להעמקת ההבנה, ליצירת מעורבות ולהעשרת הפעילות שבמקבות הסיפור. ואלה תצלומי הראליה:

סוף, גומא, מדבר, נווה מדבר, שאיבת מים והמנת לבנים. תצלומי אמנות מצרית העתיקה כוללים: עבודה בשדה, עשיית לבנים, בית מלכה מצרי, סוס ורוכב. הם עשויים להמחיש מנישה מושגים מרכזיים החוזרים בחומש שמות: היאור, פרעה, עבדות פרך, בגדים ותכשיטים של אותם ימים, החליכה במדבר.

א. היאור (= נהר) בשפה המצרית) הוא הנילוס החוצה את מצרים מדרום לצפון והוא מקור המחיה העיקרי במצרים. על גדותיו התרווחה ההתיישבות וסביבו נבנתה חקלאות שלחין. מימי המגזריב באמצעות עלות משמשות לשתיה, לחקיקה, לרחצה, לבניית בתים ועוד. בחומש דברים כתוב: "כי היארץ אשר אתה בא שמה, לישותה, לא יאוצ מצרים והיא אשר יצאנו משם, אשר ונוע

את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק, והארץ אשר אתם עבדים שמה לך שמה ארץ הרים ובקעת, למטר השמים תשתה מים" (דברים יא, י-יא). מן היאור משמשים גם להעבדת סחורות ממקום למקום וכן במקור לאידול דגים. בני ישראל התלוננו באוזני משה: "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם, את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבבלים ואת השומים" (במדבר יא, ה). זה היה "סיד הבשר" בזיכרון הקולקטיבי. הצמחייה שגדלה לחוף היאור שימשה להכנת כלים שונים (התיבה נבנתה מגומא) והייתה מקור השרארה לאדריכלות התקופה (כגון עמודים מטופסים גומא במבני המלכה) ולאמנותה.

בחומש בראשית שמעו ילדי הגן על היאור בסיפורי ירידתם של האבות למצרים כדי לשבור שבר בשנים של בצורת, שכן בניגוד

תיאור חזותי של האומה בראשיתה ושל אירועים מתקופת מצרים המדבר אינו זר לחיבת ההיחידות. תיאורים שונים מצויים בפסיפסים בבתי כנסת קדומים, בעיסור של הפצי קדושה, ביצורים המעטים בכתיב יד עתיקים ובהגדות של פסח. במהלך ההיסטוריה היהודית הכללית התייחסו אמנים רבים ביצירותיהם לנושאים, לדמויות ולתבניות מן המקרא.

ברוח זו אנו מציעים לשלב מדי פעם, בזמן המתאים לכן, תמונה אחת או יותר שעשויה להעשיר את חוויית סיפור התורה.

התמונות המצורפות למדרוך נחלקות לשני סוגים:

1. **יצירות אמנות על נושאים מתוך חומש שמות**, המציגות פירושים אישיים על אמונים שונים לדמויות ולאירועים והמבוצעות בחומרים שונים וטכניקות עבודה שונות. החכה בנושא שימשה ביצירות אמנות נסיפורי התורה אפשר למצוא במדרוך לנגת "מתחילים מבראשית" עמ' 44.

2. **תצלומים המבהירים את הראליה המקראית** ומשמשים להחמשה של סביבת המחברות משל משעגים מתחום החברת והנוף, וכן תצלומים של מבנים ויצירות אמנות מתקופת מצרים העתיקה המסייעים להבנת הסיפורים ומשמשים השרארה לפעילויות המשך. אי-אפשר לשחזר את אורח חיי העם במצרים ובמדבר. עם זאת, חשוב שלנגד עיני הגנת תעמוד תמונה כוללת של התקופה והמקומות שבהם התרחשו האירועים. ידע בתחומי גאוגרפיה, תרבות והיסטוריה של התקופה תסייע לה להבין את האירועים המסופרים ולהמחיש מושגים מרכזיים לילדי הגן.

התמונות בתצלומים היא אחת הדרכים להבנה טובה יותר של הסיפורים ומקור השרארה לפעילות. חשוב שהתמונה תשרת את הסיפור ואת מסרו ותשמש אמצעי להבנת דברי התורה. על כן ראוי

המכות ועד שטבע בים סוף. בתחילה פרעה אומר:

"מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעַ בְּקוֹלִי לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל" (ה. ב.).

ובסיום:

"וְלִבְנֵי עֲבָדָי אֵת ה'... וּבִרְבֹּתָם, גַּם-אֵתִי" (יב. לא-לב).

משה ואהרן, שפעלו בשליחות ה', הציגו את אפסותו של המלך בשר ודם על ידי פגיעה בסמלי הכוח שלו: המכות על היאור, מכת החושך שפגעה בשמש - הסמל המרכזי באמונה המצרית, מכת בכורות שפגעה ישירות בפרעה, ולבסוף הפגיעה במקור הכוח - פרעה וחילו טבעו בים סוף.

ג. **עבודת הפרך המתוארת בחומש שמות כללה עבודות בניין ועבודות**

שדה:

"... בַּחֲמֹר וּבְלִבָּנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה" (א. יד.).

הכבודת עול העבודה על בני ישראל כללה חיפוש תבן להכנת הלבנים - "לֹא תֹאסְפוּן לָתֵת תְּבֹן לָעַם לְלִבְנֵי הַלִּבָּנִים פְּתוּמֹל שְׁלֹשָׁם" (ה. ז), וכן "וְעִשְׂתָּה לָמוּ עֲבָדָי, וְתֵבֶן לֹא-יִצְתָּו לָקֶם; וְתִבְנֶן לְבָנִים, תַּתְּנִי" (ה. יח). בצירוי התקופה נראות דמויות של עבדים בעבודות שונות. מתוכם אפשר להציג בפני לדי הגון את התמונות המתארות עבודה בשדה ובבנייה, כולל את שלבי הכנת הלבנים.

ד. **נגזים ותנשיטים:** הפער בין מעמד המלוכה למעמד העבדים

במצרים העתיקה בא לידי ביטוי גם בלבוש, באבירים ובתנשיטים. בתיאור על יוסף העולה לגדולה בבית פרעה כתוב:

"וַיַּסֵּךְ פְּרָעָה אֶת טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בְּגָדֵי שֵׁשׁ וַיַּשֶּׂם הַרְבֵּה הַזָּהָב עָלָיו-צִנְאוֹרָה" (בראשית מא, מב.).

לארץ כנען שהחקלאות בה תלויה במשקעים, היאור מספק מים באופן קבוע. נוסף לכך הופיע היאור בחלומותיו של פרעה.

בחומש שמות היאור תופס מקום חשוב - זהו המקום שבו הושתרה התיבה, לשם יידה בת פרעה עם נערותיה, פרעה גזר להשליך לשם את הזכרים, שם פגש משה את פרעה בשעת בוקר וזה היה המוקד מרכזי לביצוע המכות. המכות שפגעו ביאור שיבשו לא רק את חיי היום-יום במצרים אלא אף פגעו בביטחונם של המצרים ובאמונתם בפרעה ככל-יכול.

ב. **פרעה** (=הגבית הגדול בשפה המצרית) הוא כינוי לשושלת המלוכה

המצרית (תקופת הברונזה המאוחרת - מאות 15-16 לפני הספירה). המלך ומוסד המלוכה תפסו מקום מרכזי במצרים העתיקה ונחשבו כנציגי האלים. בתורה מוזכרים טבעת החותם, החניטה, החרטומים ומשרתי המלך כעדותיות למעמדו. בחומש בראשית למדו ילדי הגן על פרעה בסיפור על אברהם ובסיפור על יוסף. אחד הסמלים למעמד של פרעה היה כיסא המלך. פרעה אמר ליוסף, המשנה למלך: "דַּךְ הִפְסָא אֲגַדְל מִפָּנָי" (בראשית מא, ט), ובשמות כתוב: "מִפְּכוֹר פְּרָעָה הִישֵׁב עַל פְּסָאֵי" (יא, ה; יב, כט). בחומש שמות מסופר על פרעה חדש שלא הכיר את יוסף. עוצמתו באה לידי ביטוי ביחסו הקשוח לבני ישראל, למשה ולאהרן ובסיפור רדיפתו את העם עם חילו ועם מרכבותיו.

באמונת המצרית העתיקה ניכר מעמדו של המלך בצירוי קיר, בפסלי רעמסס הענקיים ובבתי המלוכה. גם הפירמידות שבנייתם קדמה לתקופת ישראל במצרים, ממחישות את עוצמת המלכים שלפניהם ניצבו משה ואהרן. פרעה נחשב כאחראי לסדר העולמי, כמקור הכוח השולט על כל העולם באמצעות חרטומו ועל נתיניו באמצעות שרי מסים ונוגשים. חומש שמות מתואר כיצד הלכה והתערעה סמכותו של פרעה באמצעות האותות

”... ויאכלך את המן... שמלתך לא בלתי מעליך והלך לא באקה... המוציא לך מים, מצור התלמיש...“ (דברים מ, ב-ה, טו-טז)

מידע נוסף על מאפייני נוף ותרבות מתקופת מצרים העתיקה כולל צילומים ואיוורים אפשר למצוא במקורות הנאים:

1. ספר שמות, סדרת דעת מקרא, מוסד הרב קוק, ירושלים תשי”א.
2. עולם התנ”ך, שמות, רביבים.
3. פני עולם המקרא, החברה הבינלאומית, רמת גן 1961.
4. אוצרות ארצות המקרא, מודן, 1987.
5. התקופות המדולות בהסטוריה של תרבויות העולם, מצרים העתיקה, ספריית מעריב.
6. ברק ברוחיה, בחן ובקלות נטפח סביבה חינוכית, מספר 4, גדרה 1993.
7. ברוחיה ברק, בחן ובטעם נטפח שוחרי אמנות ותרבות, גדרה 1998.

בתיאורי השל שקיבל בני ישראל מן המצרים כתוב: “וישאלו מפצרים פלי כסף וקלי זָהָב וְשִׁמְלֹת” (שמות יב, לה), וכר הובטח למשה במעמד הסנה:

”וַיֹּשְׁאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּבְתָּהּ וּמִזֶּבֶת בִּיְתֵהּ פְּלִי כֶסֶף וְקִלֵי זָהָב וְשִׁמְלֹת” (שמות ג, כב).

באמצעות תמונות המתארות נכבדים מכנען ובנות מלוכה מצריות ולעומתן תמונות המתארות את העבדים, אפשר להמחיש לילדים את הפער בין המעמדות. פער זה, שבא לידי ביטוי בסיפור עבודת הפרך ובמרות פרעה, התבטל עם יציאתם של בני ישראל ממצרים עם כלי כסף, זהב ונחושת. העיסוק בנושא עשוי לשמש הכנה לסיפור הבאת הזהב והכסף לבניית המשכן במדבר. כמו כן אפשר להציג תמונות של מראות נחושת מן התקופה ברוח הפסוק

”וַעֲשֵׂי אֵת תְּפִיד מְחֹשֶׁת וְאֵת פְּתֵי מְחֹשֶׁת כְּמִרְאֵת הַעֲבָאִת”
(שמות לח, ח)

שכן רש”י בפירושו לפסוק זה אומר שאלו המראות שהגבאו ממצרים ואותן נידבו הנשים למלאכת המשכן.

ה. ההליכה במדבר: תצלומים של באר, רועי צאן, שיידה ההולכת במדבר, הר ונווה מדבר עשויים להמחיש את סביבת ההתרחשות בסיפורים השונים: בנות יתרו ליד הבאר, משה והצאן, יציאת בני ישראל ממצרים, אירועים שונים בדרך לנען, מעמד הר סיני ועוד. המחשה של קשיי ההליכה הממושכת במדבר עשויה להסביר את תלונות בני ישראל במדבר ואת גודל הניסים שליוו את העם ארבעים שנה במדבר, ככתוב:

